

שולחן שמואל

שורשי הלכה וענפיה

אחרונים עד
אחרוני דורנו

מרן השלחן ערוך
והרמ"א

מקרא, משנה,
גמרא ראשונים

על סדר השלחן ערוך

תפילה וברכות

הלכות תפילה: פ"ט-קכ"ז
הלכות נשיאת כפיים: קכ"ח-קל"ג
הלכות בית הכנסת: ק"נ-קנ"ד
הלכות ברכות: ר"ב-רל"א

הספר מביא בשורשי הלכה את מקורות הדינים: מקרא, משנה, גמרא וראשונים (מהבית יוסף) ומראה את השתלשלות ההלכה (שו"ע והרמ"א) מתוך המקורות. משם בענפי ההלכה מובאים האחרונים ואחרוני האחרונים (המפרשים על הדף, כולל פתחי תשובה) עד תשובות אחרוני דורנו, והכל בצורה בהירה וקלה להבנה. בנוסף תמצא בסוף הספר מבחני הסמכה לרבנות עם הפניה לתשובות.

נערך בס"ד על ידי: שמואל בן ר' שלום אהרן חיים ירושלמי

שנת ה'תש"פ ירושלים.

ניתן לראות דוגמיות הספרים:

באתר ודיברת: <https://vedibarta.org/yerushalmi.html> בצורה מרוכזת

או באתר סמיכה לרבנות <http://www.smicha.co.il>

וכן ניתן להוריד מהאתר סיכומי אבן עזר וחושן משפט

S2079395@GMAIL.COM

אפשר לקבל ב - EMAIL דוגמיות הספרים שיצאו לאור

תוכן עניינים – הלכות תפילה וברכות

הלכות תפילה

- 15..... סימן פ"ט: הלכות תפלה וזמנה ובו ח' סעיפים
- 24..... סימן צ': מקום הראוי להתפלל עם הצבור ודין ההולך בדרך ובו כ"ז סעיפים
- 44..... סימן צ"א: שיאזור מתניו ויכסה ראשו בשעת תפלה ובו ו סעיפים
- 47..... סימן צ"ב: הנצרך לנקביו, ודין רחיצה לתפלה ושאר הכנות לתפלה ובו י סעיפים
- 54..... סימן צ"ג: קודם שיתפלל צריך לשהות ובו ד סעיפים
- 57..... סימן צ"ד: צריך לכוין נגד א"י, ודין הרוכב או יושב בספינה ובו ט סעיפים
- 64..... סימן צ"ה: כיון איבריו בשעת תפלה ובו ד סעיפים
- 66..... סימן צ"ו: שימנע כל הטרדות כדי שיכוין ובו ב' סעיפים
- 69..... סימן צ"ז: שלא יגהק ושלא יפהק בשעת התפלה ובו ה' סעיפים
- 72..... סימן צ"ח: צריך שיהיה לו כוונה בתפלתו ובו ה' סעיפים
- 76..... סימן צ"ט: דין שתוי ושכור לתפלה ובו ג סעיפים
- 81..... סימן ק: תפלת המועד צריך לסדר
- 82..... סימן ק"א: שצריך לכוין בכל הברכות, ושיכול להתפלל בכל לשון ובו ד' סעיפים
- 87..... סימן ק"ב: שלא להפסיק כנגד המתפלל ובו ה' סעיפים
- 92..... סימן ק"ג: מי שנזדמן לו רוח בתפלתו או עטוש ובו ג סעיפים
- 94..... סימן ק"ד: שלא להפסיק בתפלה ובו ח סעיפים
- 100..... סימן ק"ה: דין המתפלל ב' תפלות
- 101..... סימן ק"ו: מי הם הפטורים מתפלה ובו ג סעיפים
- 103..... סימן ק"ז: המסופק אם התפלל, ודין תפלת נדבה ובו ד סעיפים
- 107..... סימן ק"ח: מי שלא התפלל לסיבת טעות, או אונס או במזיד ובו י"ב סעיפים
- 116..... סימן ק"ט: איך יתנהג היחיד לכוין בתפלתו עם הציבור ובו ג' סעיפים
- 122..... סימן ק"י: איך יתנהג היחיד לכוין בתפלתו עם הציבור ובו ג' סעיפים
- 130..... סימן ק"יא: דין סמיכות גאולה לתפלה ובו ג' סעיפים
- 133..... סימן ק"יב: שלא להפסיק לא בשלשה ראשונות ולא בשלשה אחרונות ובו ב סעיפים
- 134..... סימן ק"יג: דיני הכריעות בי"ח ברכות ובו ט סעיפים
- 139..... סימן ק"יד: דין הזכרת הרוח וגשם וטל ובו ט סעיפים
- 151..... סימן קט"ו: טעם ברכת אתה חונן ובו סעיף אחד
- 152..... סימן קט"ז: ברכת רפאנו ובו סעיף אחד
- 153..... סימן קיז: דיני ברכת השנים ובו ה סעיפים
- 161..... סימן קי"ח: חתימת ברכת השיבנו, ובו סעיף אחד
- 162..... סימן קי"ט: דין הרוצה להוסיף בברכות ובו ד סעיפים
- 166..... סימן קכ: שראוי לומר רצה בכל תפילה, ובו סעיף אחד
- 167..... סימן קכ"א: דיני מודים ובו ג' סעיפים

סימן פ"ט

- סימן קכ"ב: דינים השייכים בין י"ח ליהיו לרצון ובו ג' סעיפים.....169
 סימן קכ"ג: דיני הכריעות בסיום י"ח ברכות ובו ו' סעיפים.....171
 סימן קכ"ד: דין הנהגת ש"צ בי"ח הברכות, ודין עניית אמן ובו י"ב סעיפים.....178
 סימן קכ"ה: דיני קדושה ובו ב סעיפים.....193
 סימן קכ"ו: דין ש"צ שטעה ובו ד סעיפים.....195
 סימן קכ"ז: דין מודים דרבנן ובו ב סעיפים.....200

הלכות נשיאת כפיים

- סימן קכ"ח: דיני נשיאת כפים ואיזה דברים הפוסלים בכהן, ובו מ"ה סעיפים.....204
 סימן קכ"ט: באיזה תפלות נושאים כפים, ובו ב' סעיפים.....234
 סימן קל': רבש"ע שאומרים בשעת נשיאת כפים, ובו סעיף אחד.....235
 סימן קל"א: דיני נפילת אפים, ובו ח' סעיפים.....236
 סימן קל"ב: דיני קדושת ובא לציון, ובו ב' סעיפים.....243
 סימן קל"ג: דין ברכו בשבת, ובו סעיף אחד.....245

הלכות בית הכנסת

- סימן ק"נ: דיני קדושת בהכ"נ ובו ה סעיפים.....246
 סימן קנ"א: דיני קדושת בהכ"נ ובו י"ב סעיפים.....250
 סימן קנ"ב: שלא לסתור שום בהכ"נ, ובו סעיף אחד.....257
 סימן קנ"ג: דיני בנין בהכ"נ ובו כ"ב סעיפים.....259
 סימן קנ"ד: דיני תשמיש קדושה ונרות בית הכנסת ובו ט"ו סעיפים.....276

הלכות ברכות

- סימן ר"ב: דיני ברכת פירות האילן ובו יח סעיפים.....285
 סימן ר"ג: דיני ברכת פירות הארץ ובו ח סעיפים.....309
 סימן ר"ד: דיני הברכות ליתר מאכלים ובו יג סעיפים.....313
 סימן ר"ה: ברכת ירקות ובו ה' סעיפים.....327
 סימן ר"ו: דיני הפסק וטעות בברכת הפירות ובו ו' סעיפים.....333
 סימן ר"ז: דין ברכה אחרונה על הפירות ובו סעיף אחד.....341
 סימן ר"ח: דין ברכה מעין ג' אחרי ה' מיני פירות וה' מיני דגן ובו יח סעיפים.....342
 סימן ר"ט: דין טעות וספק בברכת היין ובו ג סעיפים.....365
 סימן ר"י: האוכל פחות מכזית מה דינו ובו ב סעיפים.....369
 סימן ר"יא: דיני קדימה בברכת הפירות ובו ו סעיפים.....375
 סימן ר"יב: שהעיקר פוטר את הטפל ובו ב סעיפים.....384
 סימן ר"יג: מי שיצא אם מוציא אחרים ובו ג סעיפים.....390
 סימן ר"יד: בכל ברכה צריך להיות שם ומלכות ובו סעיף אחד.....395

סימן פ"ט

- סימן רט"ו: עניית אמן אחר הברכות ובו ד' סעיפים 396
- סימן רט"ז: דיני ברכת הריח ובו י"ד סעיפים 401
- סימן רי"ז: ברכת הבשמים והמוגמר ובו ח סעיפים 411
- סימן רי"ח: ברכות הנעשים על הנסים, ובו ט סעיפים 415
- סימן רי"ט: ברכת הודאות היחיד ובו ט סעיפים 421
- סימן רכ"כ: הטבת חלום ותעניתו, ובו ב סעיפים 427
- סימן רכ"א: ברכת הודאת הגשמים, ובו ב סעיפים 428
- סימן רכ"ב: ברכת הודאת הטוב והרע, ובו ד' סעיפים 430
- סימן רכ"ג: מי שילדה אשתו, ומת מורישו, ובנה בית חדש, וקנה כלים חדשים מה מברך, ובו ו' סעיפים 431
- סימן רכ"ד: דיני ברכות פרטיות, ובו י"ג סעיפים 436
- סימן רכ"ה: דיני ברכת שהחיינו, ובו י' סעיפים 441
- סימן רכ"ו: הרואה פרחי האילן מה מברך, ובו סעיף אחד 448
- סימן רכ"ז: ברכת הזיקים, ובו ג' סעיפים 449
- סימן רכ"ח: ברכת ימים ונהרות הרים וגבעות, ובו ג' סעיפים 451
- סימן רכ"ט: ברכת הקשת וחמה בתקופתה, ובו ב' סעיפים 453
- סימן רל": דין קצת ברכות פרטיות, ובו ה' סעיפים 455
- סימן רל"א: שכל כוונותיו יהיו לשם שמים, ובו סעיף אחד 457

הלכות תפילה

סימן פ"ט: הלכות תפילה וזמנה ובו ח' סעיפים

סעיף א: זמן תפילת שחרית

סעיף א: א. זמן תפלת השחר, מצוותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב: "ייראוך עם שמש" [ברכות כו.]. ב. ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, יצא [הרא"ש]. ג. ונמשך זמנה עד סוף ד' שעות שהוא שלישי היום. ואם טעה, או עבר, והתפלל אחר ד' שעות עד חצות, אע"פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה, שכר תפלה מיהא איכא [שם כרבי יהודה]. ד. הגה – ולאחר חנות אסור להתפלל תפלת שחרית (ב"י בשם הרשב"א). וע"ל ריש סי' ק"ח.

תניא ההיא לותיקין (שמחמירים להקדים עם נץ החמה, אבל להלכה עד ד' שעות).

ב. הרא"ש: תפילת השחר מעלות השחר משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח, וכמו קורבן תמיד, ואע"פ שזמנה מעמוד השחר (צריך להמתין עד לברק השחר). ואם התפלל אז (לפני הברק) יצא. כ"פ הרמב"ם – שאם התפלל משעלה עמוד השחר יצא.

ענפי הלכה (האחרונים)

הקדמה

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ברכות(כו.): משנה - תפלת השחר עד חצות, רבי יהודה – אומר עד ארבע שעות, עד סוף ארבע שעות.

ב. הרא"ש: ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות אע"פ שאין לו שכר תפילה בזמנה, שכר תפילה יש לו. כ"כ הרמב"ם אף אם עבר במזיד.

א. (שם): ורימנהו מצוותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום (משמע שאחר כך אסור)? כי

זמן עלות השחר:

- פסחים(צג): הזמן שבין עלות השחר עד הנץ: רבי יהודה – ד' מילין. עולא – ה' מילין.
- שיעור מיל ג' דעות:
- (א). תה"ד – 18 דקות. כ"פ מרן(תנט/ד).
- (ב). ולפי מהרי"ל – 22.5 דקות. כ"כ הרבה אחרונים.
- (ג). ולפי הרמב"ם בפירוש המשניות כ' – 24 דקות. כ"כ הברטנורא וסמ"ג.

להלכה: זמן עלות השחר

שו"ע והרמ"א – 72 דקות. לפני הנץ (4*18).
הגר"א – 90 דקות לפני הנץ (4*22.5).

מהו האיר 'פני המזרח'?

- מהרמב"ם – משמע שעמוד השחר היינו האיר פני המזרח, ובזמן הזה יוצא י"ח תפילה. כ"מ מהתוספתא ומהרא"ש. כ"פ הרמ"א. כ"כ א"ר – שהאיר פני המזרח היינו עלות השחר, אבל האיר כל פני המזרח הוא אחר כך. כ"כ משנ"ב בדעת מרן ועוד פוסקים.

- אולם מרש"י – משמע שהאיר פני המזרח הוא אחר עלות השחר. וכ"מ מהרמב"ן. כ"כ מהרש"א בדעת מרש"ל, ערוך השלחן, ומ"א בדעת מרן.

עבר והתפלל מעמוד השחר:

- משנ"ב – התפלל קודם שהאיר פני המזרח אף בדיעבד לא יצא. כ"ד מרן. כ"פ א"ר.
- לאפוקי מ"א ופר"ח – דס"ל שאם התפלל משעלה עלות השחר יצא.

ב. "התפלל מעמוד השחר... יצא"

משנ"ב: בחג השבועות שניעורין כל הלילה מותר להתפלל קודם הנץ (פמ"ג), ומ"מ יש ליהדר שלא לקרות ק"ש ולהניח תפילין קודם שיראה את חברו ברחוק ד' אמות ויכירנו דזה אסור לכתחילה.

ג.

"שהוא שליש היום"

משנ"ב: היינו ד' שעות זמניות. בקיץ השעה ארוכה ובחורף השעה קצרה. וכ' מ"א – שצריך לגמור כל התפילה (י"ח) תוך הזמן. כ"כ שאר אחרונים – לעניין חזרת הש"צ.

אמנם – יש מקילים בשחרית אם מתחיל י"ח תוך הזמן וגומר אחר הזמן, כיון שזמן התפילה נמשך גם אחר כך (אשל אברהם). כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – שאם התחיל העמידה תוך הזמן אף שיגלוש אחר הזמן יצא.

עבר במזיד ולא התפלל תוך ד' שעות

- ב"י בפירוש ראשון – אינו מתפלל אח"כ. כ"פ ראב"ן – במזיד אינו מתפלל יותר, בשוגג יכול להתפלל. כ"כ רשב"ץ, כ"פ אור לציון – שתפילת שחרית אחר ד' שעות דינה כמו תפילת תשלומים, שבמזיד אין תשלומין.
- ב"י בפירוש שני – אף במזיד מתפלל עד חצות. כ"מ מהרמב"ם והשו"ע שנקט לשון הרמב"ם. כ"פ יביע אומר (ט/קח, נז).
- ופסק משנ"ב: ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אפילו במזיד יצא.

סעיף ב: איסור הקדמת שלום לפני התפילה

סעיף ב: א. כיון שהגיע זמן תפלה (היינו מעלות השחר – מ"א), אסור לאדם להקדים לפתח חברו ליתן לו שלום, משום דשמו של הקב"ה שלום. אבל מותר לומר לו 'צפרא דמרי טב'. ואפילו זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לראות איזה עסק, אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפלה, אפילו זה הלשון אסור [ברכות

יד. כ"פ ר' יונה].

ב. וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו [רי"ו]. וי"א דכריעה אסורה אפילו בלא משכים לפתחו (וכן יש להורות - ב"ה ושע"ת). ואם התחיל לברך הברכות, (אח"כ) אין לחוש כל כך [או"ח בשם רבנן קמאי].

ג. ואם אינו משכים לפתחו, אלא שפגע בו בדרך - מותר ליתן לו שלום [טור]. וי"א שאפילו במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא 'צפרא דמרי טב', כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל, עד שיתפלל [רשב"א והראב"ד].

כ' - שאפילו פגע בו יאמר רק 'צפרא דמרי טב'. וטעמו שלא יתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל, וכיון שמשנה יזכור זה. כ"כ או"ח.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "להקדים לפתח חברו"

משנ"ב בשם פמ"ג: ה"ה שלא ילך בבית כנסת ממקום למקום חברו ליתן לו שלום (כמו במשכים לפתחו). ואף לאביו ורבו אין להשכים. ואם גברא אלמא הוא שיש מיחוש לאיבה יתן לו יד בלי אמירת שלום. ואם פגע בו בדרך מותר אף בשלום.

וכ' עוד: דשמו של הקב"ה שלום ואם אמר 'הרחום ירחמך' שרי, שהרי מברכו בשמו של הקב"ה.

"כשהוצרך... לראות עסק"

משנ"ב: פירוש שהוצרך ללכת בחצר חברו בראיית עסק ואגב הלך לפתחו (מ"א).

וכתב בביה"ל - אבל אם משכים לפתחו לראות שום עסק ואגב נותן לו שלום: לפי הפמ"ג - יהיה מותר. אבל מהב"ח והגר"א - משמע שגם זה אסור.

והוסיף משנ"ב - שגם זה רק לראות עסק, אבל להתעסק ממש אסור לפני התפילה (כדלקמן סעיף ג).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ברכות(יד.): א"ר - כל הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה. וה"ד דוקא במשכים לביתו.

כ' תלמידי רבנו יונה: וה"מ כשאומר לו 'שלום', משום ששמו של הקב"ה שלום (וכ"ה בזוהר), אבל לומר 'צפרא דמרי טב' מותר אף במשכים, כיון שאינו מזכיר 'שלום'.

ונראה לרבנו (לרב יונה) - שאף זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לראות עסק, אבל ללכת במיוחד להקביל פני חברו אף 'צפרא דמרי טב' - אסור.

ב. כ' רי"ו: פירוש שלום כמו כריעה, אבל שלום בפה מותר כמו 'צפרא דמרי טב' [כלומר במשכים לפתחו כריעה אסור אבל שלום מותר].

ואו"ח בשם רבנן קמאי - לא חששו חכמים אלא לכריעה אפילו אינו משכים לפתחו לפי שכריעה איסור גמור אפילו בלא נתינת שלום, אבל לתת שלום בלא כריעה מותר. ואם אפילו התחיל ברכות, כיון שקיבל עליו עול מלכות שמים אין לחוש כ"כ (לכרוע).

ג. טור: אבל אם פגע בו יכול ליתן לו שלום. כ"כ ר"י ואו"ח. והרשב"א והראב"ד

"מלמד לאחרים"

משנ"ב(לה): ודוקא אם לא יעבור זמן ק"ש עי"ז, דאם ירא שיעבור הזמן מחויב לקרותה מקודם כיון שכבר הגיע הזמן.

התפילה – מותר אף לכתחילה, ויש בזה הכנה טובה לתפילה ללמוד ולטהר המחשבה.

"אבל מי שרגיל לילך לבית הכנסת"

כ' ח"א – שרק אם השמש קורא לו לתפילה מותר. אבל הלבוש כ' – שאף שאין השמש קורא לו שרי. כ"כ כה"ח.

סעיף ז: תספורת ומרחץ לפני התפילה

סעיף ז: מותר להסתפר וליכנס למרחץ (שדבר זה אינו מצוי ולא יבוא לשכוח) סמוך לשחרית (פירוש סמוך לזמן תפילה), שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי [רמב"ם].

שכתבו שאף סמוך לשחרית אסור (כמו במנחה). כ"כ כה"ח – המחמיר תעה"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"סמוך לשחרית"**

לשחות בבריכה לפני התפילה

שו"ת רבבות אפרים: אם עושה כן לרפואה ע"פ הוראת רופא, ואין לו זמן אחר – מותר. ובלבד שיקרא ברכות השחר וק"ש קודם. כ"כ תפילה כהלכתה בשם הגר"פ שיינברג – דלא גרע מאכילה ושתיה שמותר לצורך רפואה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

תספורת ומרחץ לפני שחרית

● רמב"ם – מותר סמוך לשחרית, שלא גזרו אלא סמוך למנחה.

כ"כ א"ר בשם פסקי תוס' – ודוקא קודם עה"ש, אבל אחר עה"ש אסור דלא עדיפי משאר מלאכות האסורות (משהגיע זמן תפילה). כ"פ לבוש, ר"ז, ומשנ"ב.

● אבל הכלבו – אף אחר עה"ש מותר, ודוקא שאר מלאכות אסור אחר עה"ש.

● וא"ר בשם רי"ו – יש מהגדולים

סעיף זז: יציאה לדרך בעלות השחר

סעיף ח: א. בשעת הדחק, כגון שצריך להשכים לדרך (ואין השיירה ממתנה לו) – יכול להתפלל [ברכות ל. כת"ק כ"פ הר"ח] משעלה עמוד השחר, וימתין מלקרות ק"ש עד שיגיע זמנה [תוס']. ב. (אם אפשר לו לקרות ק"ש על הדרך, דהיינו שיתכוין צפסוק ראשון וכמו שנתבאר לעיל סי' נ"ח) [ב"י בשם הרשב"א], ואע"פ שאינו סומך גאולה לתפלה, הכי עדיף טפי שיתפלל בביתו מעומד, ממה שיתפלל בזמנה והוא מהלך ויסמוך גאולה לתפלה.

סימן פ"ט

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ברכות(ל): תניא: השכים לצאת לדרך... מתפלל, וכשיגיע זמן קריאת שמע קורא. ותפילה מעומד עדיפה (שיכול לכוון) מלסמוך גאולה לתפילה בדרך. רשב"א אומר - בין כך ובין כך קורא קריאת שמע ומתפלל (בדרך), מסמך גאולה לתפילה עדיף. להלכה:

✓ ר"ח פסק - כת"ק, שיקדים תפילתו בביתו בעמידה. כ"פ רב האי, רשב"א והרא"ש. כ"פ שו"ע.

ובה"ג פסק - הלכה כרשב"א שידחה את העמידה לדרך כדי שיסמוך גאולה לתפילה. כ"פ התוס'.

הוּוּ מַקְדְּמֵי וּמְצַלֵּי

רש"י - שהיו מתפללים קודם היום. כ"כ הראב"ד וראב"ן.

✓ אבל התוס' כ' - שלא התפללו קודם היום, אלא מיד אחר עה"ש ולפני הנץ. כ"כ רמב"ם, רא"ש, טור. וכ"ד השו"ע.

ב. כ' הרשב"א: ואם מהלך במקום גדודי חיות וליטסים אף ק"ש יקרא מעה"ש, כיון שבדרך לא יוכל לקרוא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"בשעת הדחק"

מ"א(טז): רוב העולם לא נזהרים בזה, ואפשר

שסוברים שלסמוך גאולה לתפילה עדיף מכוונה ולכן קוראים ומתפללים בדרך. ועוד, שכתב מרן להתפלל י"ח בביתו בעמידה שיוכל לכוון, ובימינו בלא"ה לא מכוונים כך כך.

"להתפלל משעלה עלות השחר"

משנ"ב: הרבה פוסקים פסקו שדוקא אחר שהאיר מזרח, אבל קודם לזה לא הגיע עדיין זמן תפלה. וכ"ש שלא הגיע זמן תפילין. ואם הגיע הזמן הזה לכ"ע יקרא ק"ש ויתפלל בביתו כתיקונה אף שעדיין לא הנץ החמה כיון שהוא שעת הדחק.

כה"ח: לפי הזוהר אין להקדים י"ח לק"ש, ולכן עדיף לקרוא ק"ש ועמידה אחר עלות השחר (בבית). מ"מ הרב יעקב יוסף זצ"ל כ' - שאף שלפי האריז"ל אין להקדים תפילה לק"ש, מכל מקום לדעת מרן מותר. ולכן אם יודע שלא יוכל לכוון בדרך בעמידה עדיף להתפלל י"ח בביתו בעמידה ובדרך יקרא ק"ש בזמנה.

"הכי עדיף שיתפלל בביתו מעומד"

מ"א(יז): ולסברא זו אם הוא בדרך וראה שיעבור זמן ק"ש יקרא ק"ש על הדרך וגם ג' ברכותיה, ואח"כ כשיבא למלון יתפלל עמידה. מיהו נ"ל שיקרא אותה בדרך בלא ברכותיה. ב.

"אם אפשר לו לקרות"

עולת תמיד: אבל אם אי אפשר, אף למרן מותר לקרות ק"ש אחר עלות השחר (אף שלא הגיע זמנה) ויוצא. כ"כ משנ"ב. לאפוקי הלבוש דס"ל שאם קראה קודם שיכיר חברו' לא יצא.

סימן צ: מקום הראוי להתפלל עם הצבור ודין ההולך בדרך ובו כ"ז סעיפים.

סעיפים א-ג: לא יתפלל במקום גבוה

סעיף א: ^א המתפלל, לא יעמוד על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל (לפי שטרוד שמא יפול). [ברכות י:]. ^ב (ואפילו אינו גבוהין ג' - ב"י בשם מהרי"א).
^ג ולא על גבי מקום גבוה (לפי שאין גבהות לפני המקום). [שם], ^ד אלא א"כ היה זקן או חולה, או שהיה כוונתו להשמיע לצבור [הרב המנוח].

גבוה (ג"ט). כ"פ מהריק"ש, לבוש, דברי חמודות, סו"ב, א"ר, משנ"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

^ב. "אפילו לא גבוהים ג"ט" (אסור)
 ■ כ"פ - הרמ"א, מאמ"ר בדעת השו"ע לבוש - משום פחד.
 ■ אבל הב"ח כ' - שפחות מג"ט מותר, וכ"מ מהשו"ע. כ"כ הט"ז. כ"ד התשב"ץ - שכל שהוא נמוך מג"ט דינו כלבוד אף בדבר שאינו מחובר לקרקע.

מ"א והלבוש: וכן לא יעמוד ע"ג כרים אף בפחות מג"ט שנראה כמתגאה. כ"כ כה"ח. וכ' פמ"ג בשם רמב"ם - שאם עבר והתפלל במקום גבוה ג"ט - יצא וא"צ לחזור ולהתפלל. כ"פ פר"ח.

ד. "אלא אם כן היה זקן או חולה"

כ' מ"א: פירוש שקשה לו לרדת מהמיטה. וכפמ"ג כ' - ולכן יכול להתפלל במיטה מיושב

❖ שורשי הלכה (המקורות)

הקדמה: במקום גבוה יש שני בעיות
 (א). שאין גבהות לפני המקום.
 (ב) מפחד שיפול לכן אינו מכוון.

מקום תפילתו כיצד:

^א ברכות(י:): המתפלל לא יעמוד ע"ג מיטה כסא או ספסל. ^ג ולא במקום גבוה ויתפלל, שאין גבהות לפני המקום, שנאמר "ממעמקים קראתיך ה'".

^ד תוספתא: ואם היה זקן או חולה - ה"ז מותר. וכ' הרב המנוח - ואם כוונתו להשמיע לציבור אפילו ע"ג כסא וספסל מותר. כ"כ ספר אוהל מועד, מהרי"א, כלבו. וכ"פ שו"ע.

^ב מהרי"א: במקום גבוה היינו גובה ג"ט, אבל ע"ג כסא או מיטה שיש לחוש לטרדה שמא יפול אף פחות מג"ט אסור. ולכן חילקה הגמרא שני אופנים: מטה וכסא (שיש טרדה אף בפחות מג"ט) ומקום

סימן צ

או אף בשכיבה.

ואם יש להם פחד שיפלו:

ב"ח ומ"א בפירוש ראשון כתבו – שמותר אף שמפחד (אף שגבוה מג"ט), שלא הטריחוהו לירד.

מכל מקום מ"א בפירוש שני כ' – כשמפחד יש לאסור. כ"פ גר"ז והלכה ברורה.

"כוונתו להשמיע"

כ"פ רב מתתיה גאון, האשכול, או"ח, רי"ו ועוד ראשונים.

כשכוונתו להשמיע לציבור אך מפחד

מהרשב"א – משמע שאסור (דכיון שמפחד לא מכוון). כ"ד נמ"י, ב"ח ומשנ"ב.

מ"מ מהשו"ע – משמע שמותר בכל גוונא, כיון שכוונתו להשמיע לציבור. כ"כ גר"ז.

סעיף ב: שיעור מקום גבוה שאמרו - ג' טפחים (אפ' הוא קרקע). היה גבוה ג' ויש בו ד' אמות על ד' אמות, הרי הוא כעלייה ומותר להתפלל בו. וכן אם היה מוקף מחיצות, אע"פ שאין בו ד' על ד' - מותר להתפלל בו, שאין גובהו ניכר, כיון שחלק רשות [רמב"ם הלכות תפילה ה, ז].

כיון שאין גובהו ניכר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מוקף מחיצות"

רמב"ם – מוקף מחיצות מ' ד' רוחות. כ"כ ב"י והב"ח. והבן א"ח כ' – דסגי בג' רוחות.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שיעור מקום גבוה

רמב"ם: שיעור מקום שאסור להתפלל – ג"ט, שכל פחות מג"ט דינו כארעא סמיכתא. ואם היה רחב ד' על ד' אמות או מוקף מחיצות אף ללא ד' על ד' מותר,

סעיף ג: האומנין שעושין מלאכה לבעל הבית - יכולין להתפלל בראש הזית ובראש התאנה, ואין בזה משום לא יעמוד ע"ג מקום גבוה ויתפלל, דכיון שעלו לעשות מלאכתם הוי כמו שעלה לעלייה. ובשאר אילנות - צריכים לירד [ברכות ט"ז:].

והטעם שנשתנה הזית משאר אילנות, מפני שיש להם ענפים הרבה יותר משאר אילנות, ויש טורח גדול בעלייתם ובירידתם, ויתבטלו ממלאכתם ולפיכך אמרו שיתפללו שם, אבל שאר אילנות דליכא ביטול, ירדו [הרא"ש לפי טעמו של הירושלמי]. ובעל הבית, אפילו מראש הזית והתאנה - צריך לירד להתפלל, דהא אינו משועבד למלאכה, שהוא ברשות עצמו ואם הקילו אצל פועלים מפני ביטול מלאכה, לא הקילו אצל בעל הבית [ברכות זט].

ברכות(זט): משנה - האומנין קורין בראש

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סימן צ

למה בראש הזית והתאנה מותר?
 רש"י – לפי שענפיהם רחבים ומרובים
 ויכולים לעמוד שם שלא בדוחק ואין פחד
 שיפלו.
 ✓הרא"ש ע"פ הירושלמי פ' – לפי שטורח
 לרדת בגלל ענפיהם המרובים. כ"כ רבנו
 יונה והטור.

האילן ובראש הנדבך מה שאינן רשאים
 לעשות כן בתפלה.
 גמ': תנו רבנן - האומנין קורין בראש
 האילן ובראש הנדבך ומתפללין בראש
 הזית ובראש התאנה, ושאר כל האילנות
 יורדים למטה ומתפללין. ובעל הבית בין
 כך ובין כך יורד למטה ומתפלל לפי שאין
 דעתו מיושבת עליו.

סעיף ד: לפתוח חלונות נגד ירושלים

סעיף ד: צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים, כדי להתפלל כנגדן
 [ברכות לד:], **וטוב שיהיו בבהכ"נ י"ב חלונות** [ע"פ הסוד].

חלונות.

✓ופסק הרמב"ם: צריך לפתוח חלונות
 נגד י"ם כדי שיתפלל נגדם.
 ✓וכ' הב"י – שלפי הזוהר צריך שיהיו י"ב
 חלונות ע"פ הסוד.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"י"ב חלונות"

מקור חיים: י"ב חלונות הם כנגד י"ב צרופי
 הויה, וטוב שיהיה ג' לכל צד. כ"פ עט"ז וחס"ל
 וכה"ח. וכתב חתם סופר - שנוהגים לבנות
 חלונות גבוהים מקומת כל אדם כדי שלא יסיח
 דעתו בעת התפילה.

מ"א (ד): כדי להתפלל כנגדן - ואף שצריך
 שיתן עיניו למטה (וכמ"ש סימן צ"ה ס"ב), מ"מ
 כשנתבטלה כוונתו ישא עיניו לשמים לעורר
 הכוונה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ברכות(לד): ארבב"ח אר"י – לא יתפלל
 אלא בבית שיש בו חלונות, שנאמר
 (דינאל ו-יא): "וַיִּדְנֶאל כְּדֵי יַדַּע דֵּי רְשָׁיִם
 כְּתָבָא עַל לְבַיְתָהּ וְכוּיִן פְּתִיחוֹן לָהּ בְּעֵלְיָתָהּ
 נְגַד יְרוּשָׁלַם...".

טעם הדבר:

- רש"י – החלונות גורמים שיכוון לבו
 לשמים ולבו נכנע.
- רבנו יונה פירוש א' – החלונות
 פתוחים נגד המזרח, וע"י הבטה יכוון נגד
 בית המקדש ותהיה תפילתו רצויה
 ומקובלת.
- רבנו יונה פירוש ב' – כדי שיכנס אור
 למקום התפילה, וע"כ מתרחב ומתיישב
 דעתו ויוכל לכוון.
- וע"פ הסוד – לפי שבית הכנסת
 כדוגמת בית כנסת של מעלה שיש בה י"ב

סעיף ה-ז: להתפלל חוץ לבית הכנסת

סעיף ה: לא יתפלל במקום פרוץ, כמו בשדה, מפני שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר (האריז"ל: מ"מ לא יתעצב שיוכל לקבל אור עליון מהתפילה). [ברכות לד: כטעמו של רש"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ברכות(לד:): א"ר הונא – חציף עלי מאן שמצלי בבקעה.

טעמו:

✓רש"י – לפי שאינו במקום צנוע, שבמקום צנוע חלה עליו אימת המלך ולבו נשבר. כ"פ שו"ע.

ומהרי"א כ' – לפי שהוא במקום מגולה ואינו לפני בוראו במקום נסתר, אע"פ שאין ממנו נסתר ה"ז עז פנים. והתוס' כ' – שבבקעה מצויים הולכים ושבים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"במקום פרוץ"

במקום שאין עוברים ושבים

ע"פ התוס' – יהיה מותר כיון שאין עוברים ושבים. כ"פ האגודה וא"ר.

מ"מ הב"י – חולק על התוס' (וכי בגלל עוברים ושבים נקרא חצוף). וכ"פ השו"ע טעמו של רש"י (שאינו מקום צנוע, אף שאין עוברים ושבים). וכ"כ המ"א שלפי הזוהר שיש להתפלל דווקא בבית.

כתב הפמ"ג: כיון שתפילה במקום פרוץ יש בה חציפות ("חציף עלי") עדיף להתפלל בבית שאין בו חלונות מאשר במקום פרוץ. כ"כ משנ"ב.

"כמו בשדה"

וכ' הרב יעקב יוסף זצ"ל: מטיילים שמחפשים מקום להתפלל עדיף שיתפללו באוטובוס אם הוא נקי ואין בו קיא, מאשר להתפלל במקום פרוץ.

סעיף ו: ולא בחורבה, מפני חשד ומפני המפולת ומפני המזיקים [ברכות ג.].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ברכות(ג.): מפני ג' דברים אין נכנסים לחורבה להתפלל: מפני החשד, מפולת ומזיקים. ופרש"י: חשד – שלא יאמרו זונה מוכנת לו שם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ולא בחורבה"

מ"א(ז): ומוטב שיתפלל במקום פרוץ מאשר בחורבה. ואם אי אפשר לו להתפלל במקום פרוץ בגלל עוברי דרכים יתפלל תפילה קצרה. כ"כ גר"ז.

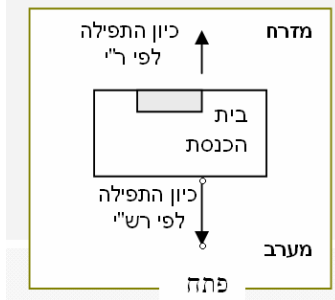
"החשד מפולת ומפני המזיקים"

משנ"ב: ואם אין אף אחד מהחששות – מותר, כגון: חורבה בשדה (שאינו חשש לזונה, שאין אישה מצויה שם), או הייתה אשתו עמו, והיו

סימן צ

(אחרונים). כ"כ הלכה ברורה.

שני בנ"א (שאינן חשש למזיקים) והייתה החורבה
חזקה (שאינן חשש מפולת) – אין לחוש

סעיף ז: א. ולא אחורי בהכ"נ, אם אינו מחזיר

פניו לבהכ"נ [ברכות ו:].

ב. ואחורי בהכ"נ הוא: הצד שהפתח פתוח בו והוא

הפך הצד שפונים אליו הקהל כשמתפללים [רש"י].

וי"מ בהפך. וראוי לחוש לדברי שניהם [ר"י].

ג. וגם כשמתפלל בשאר צדדים, חוץ לבהכ"נ – יש

להחמיר שיחזיר פניו לבהכ"נ [ר יונה].

ביאור השו"ע: **א.** לא יתפלל אחורי בית הכנסת.

ב. ונאמרו בזה שני פירושים:

• רש"י פירש: היינו כשעומד בצד כותל מערב של בית הכנסת (עייני ציור) ומפנה פניו לכוון מערב (שלא ככל המתפללים).

• ור"י פירש: שעומד לצד מזרח ומפנה אחוריו לבית הכנסת ומתפלל לצד מזרח.

ויש להחמיר כשני הפירושים

[כלומר: בין מתפלל לכיוון שהציבור מתפללים אלא שאחוריו לבית הכנסת (שיטת ר"י). ובין שמתפלל

ופניו לבית הכנסת אלא שמתפלל הפך שהציבור מתפללים (שיטת רש"י) - אסור.

ואינו מותר (בשעת הדחק) אלא כשעומד במערב ופניו למזרח (או"ח בשם ר' האי).]

ד. וכל זה כשניכר שמחזיר אחוריו לבהכ"נ, אבל אם הוא מתפלל בבית הסמוך

לבהכ"נ, פניו כנגד א"י כראוי ואחוריו לכותל ביתו שהוא כותל בהכ"נ - מותר,

שאינו ניכר שמחזיר פניו מבהכ"נ [רמב"ם].

ב. מחלוקת ר"י ורש"י: 'אחורי בית

הכנסת'

[ר' יונה: מחלוקת רש"י ור"י מה הוא אחורי בית הכנסת. לרש"י – כשמתפלל כנגד כיוון הציבור. לר"י – כשמחזיר פניו מבית הכנסת.]

• רש"י – הפתחים של בית כנסיות שלהם היו בצד מערב וההיכל בכותל מזרח, ואחורי בית הכנסת הוא במערב. וכשמתפלל אחורי בית הכנסת בצד מערב ומחזיר פניו לצד מערב נקרא רשע מ'ג' סיבות: א). כולם בפנים והוא בחוץ. ב).

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

א. ברכות(ו:): אר"ה – כל המתפלל אחורי

בהכ"נ נקרא רשע, שנאמר "סביב, רשעים יתהלכו". אמר אב"י – ודוקא כשלא מחזיר פניו לבהכ"נ, אבל מחזיר לית לן

בה. ההוא דהוי מצלי (מתפלל) אחרי

בהכ"נ ולא מחזיר פניו לבהכ"נ, עבר

אליהו, נדמה לו כערבי א"ל 'כדו בר

קיימת' (פירוש שתי רשויות)? והרגו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "הפך הצד שפונים אליו הקהל"

(רש"י)

משנ"ב(טז): פירוש שמתפלל באותו צד שהפתח פתוח שם דהיינו בצד מערב, לפיכך אם מחזיר פניו כלפי בהכ"נ נמצא שמתפלל לאותו צד שהציבור מתפללין וע"כ לא נקרא רשע. אבל אם מחזיר פניו מבהכ"נ נמצא מתפלל היפך מהצבור, שהם מתפללין למזרח והוא למערב וע"כ נקרא רשע שנראה כשתי רשויות. וכו' המ"א - שלפי פירוש זה אם עומד אחורי בהכ"נ בצד מזרח והופך מבהכ"נ ומתפלל לצד מזרח כמו שהצבור מתפללין ג"כ אינו נקרא רשע.

"כשמתפלל לשאר צדדים"

פמ"ג: דהיינו בצפון או בדרום, ומירי שאי אפשר לו להפוך פניו למזרח (כגון שיש צואה), הא לאו הכי עדיף טפי שיהפוך פניו למזרח. כ"כ משנ"ב.

מ"א(יא): יחזיר פניו - כדי שלא יהיה אחוריו נגד בהכ"נ, ואף שעדיין אינו מתפלל לרוח שהצבור מתפללין מ"מ כיון שאינו מתפלל בהיפך לית לן בה (ב"י). כ"כ משנ"ב.

"לחוש לשניהם"

מ"א(י): שלא יתפלל אלא במערב ויחזור פניו לבהכ"נ. וכו' פמ"ג - שבדיעבד שהתפלל מחוץ לבהכ"נ אפילו בצד מערב ופניו למערב שלכו"ע אסור - יצא י"ח. כ"מ מהרמב"ם. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל, הלכה ברורה.

כולם מתפללים למזרח והוא למערב. ג). אחוריו כלפי בהכ"נ.

אבל העומד בכותל מזרח ומתפלל למזרח אף שאחוריו לבית הכנסת לא נקרא רשע. וכן העומד במערב ומתפלל למזרח לא נקרא רשע. כ"כ תוס' והטור.

• ור"י פירש - הפוך, אחורי בית הכנסת הוא בצד מזרח, ואם עומד שם ואחוריו לבית הכנסת אף שמתפלל למזרח נקרא רשע מפני ב' דברים: א). כולם בפנים והוא בחוץ. ב). אחוריו כלפי בית הכנסת. אבל כשעומד במזרח ומחזיר פניו לבית הכנסת אף שנמצא מתפלל למערב לית לן בה.

הגמ"י: כיון שיש מחלוקת ראוי להחמיר כשני השיטות, היינו בין שעומד במזרח או במערב לא יפנה פניו או אחוריו לבהכ"נ, אלא יפנה לצפון או לדרום.

א. רבנו יונה: ואם עומד לצד צפון או דרום לא יפנה אחוריו לבהכ"נ שיקרא רשע (לפי ר"י) אלא יפנה פניו לבהכ"נ אף שלא מתפלל למזרח (כיוון תפילת ציבור).

ד. רמב"ם בת': כל הבתים והחצרות הסמוכות לבהכ"נ עם כותל משותף - מותר להתפלל אף שאחוריו כלפי בהכ"נ לפי שאינו ניכר.

סעיף זז: לא יעבור אחורי בית הכנסת בשעה שמתפללים

סעיף ח: אסור לעבור חוץ לבהכ"נ בצד שהפתח פתוח בו, בשעה שהציבור

סימן צ"א: שיאזור מתניו ויכסה ראשו בשעת

תפילה ובו ו סעיפים

סעיף א: צריך שיכסה לבו בעת התפילה

סעיף א: היתה טלית חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה (אעפ"כ) אסור להתפלל עד שיכסה לבו (שהרי עומד לפני המלך). [ברכות כד:]. ואם לא כסה את לבו, או שנאנס ואין לו במה יתכסה - הואיל וכסה ערותו והתפלל, יצא [רמב"ם].

יפה ללב. וכ"ה"ח בשם הזוהר - צריך להסיר השער שמעל אוזנו אם הוא ארוך כדי שיהיה פתח אוזנו פתוח, ה"ה לשפתיים.

"הואיל וכסה ערותו והתפלל יצא"

כתב ביה"ל: ה"ד כשהוא חגור ואין לבו רואה את הערוה, שאם לא כן צריך לחזור ולהתפלל (פמ"ג).

והלכה ברורה פסק - שיחזור ויתפלל בתנאי של נדבה. מ"מ לכתחילה ראוי לכל אדם שיכסה כל גופו בשעת תפילה שהרי עומד לפני המלך (וכמ"ש הב"ח).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ברכות(כ"ד:): תניא - היתה טליתו חגורה על מתניו מותר לקרות קריאת שמע. אבל לתפילה עד שיכסה את לבו. ופרש"י: אבל לתפילה - צריך הוא להראות את עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה, אבל קריאת שמע אינו מדבר לפני המלך.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שיכסה לבו"

ב"ח: ל"ד לבו אלא חייב לכסות כל גופו. כ"כ

סעיף ב: צריך לאזור מותניו

סעיף ב: צריך לאזור אזור בשעת התפילה, אפילו יש לו אבנט (של מכנסים) שאין לבו רואה את הערוה, משום 'היכון לקראת אלוהיך ישראל' (עמוס ד, יב). [הרא"ש משבת ט:].

אבל שאר ברכות (וה"ה ק"ש) - מותר לברך בלא חגורה, מאחר שיש לו מכנסיים [הר"ן והגמ"י בשם סמ"ק]. הגה - ואין לזו כוונה את הערוה (ר"ן, הרא"ש והגמ"י).

לאחר שהתיר חגורו אין מטריחים אותו לחגור חזרה כדי להתפלל. מדוע לא יתפלל כך? משום 'היכון לקראת אלוהיך

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת(ט:): למ"ד תפילת ערבית רשות,

ישראל'.

בימנו שהולכים ממילא עם חגורה:

בעה"ת – מכאן יש ללמוד שאף בימנו צריך לאזור בשעת התפילה משום 'היכון', ואף שיש לו אבנט ואין לבו רואה את הערוה. כ"כ הר"ן והגמ"י.

אבל התוס' והרא"ש – שא"צ לאזור, כיון שיש לו חגורה.

וכ' הרא"ש: שמ"מ מצוה לאזור חגורו משום 'היכון'.

^בהר"ן והגמ"י (סמ"ק): ודוקא בתפילת י"ח, אבל שאר חלקי התפילה דיו בלא חגורה, שהרי הבבליים היו מתירים חגוריהם לפני ברכת המזון. וכ' הגמ"י (סמ"ק) – ובלבד שלא יהא לבו רואה את הערוה. לאפוקי רש"י שמתיר בברכות אף שלבו רואה את הערוה.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

^א. "צריך לאזור בשעת התפילה"

אם הולך כל היום בלי חגורה

כ' רי"ו: אם כל היום הולך בלא חגורה, א"צ לחגור (ורק מי שרגיל ללכת עם חגורה צריך שגם בתפילה יחגור). והביאו הב"י וכ"כ מ"א (א) ומשנ"ב. מ"מ בשו"ע – השמיט דין זה (משמע שאף בכה"ג צריך לחגור).

מ"מ האחרונים – פסקו להקל. כ"כ בני ציון – אף מרן מסכים לזה אף שהשמיטו בשו"ע. כ"פ מ"א, גר"ז. וכ' המגן גיבורים – דמ"מ רצוי להחמיר ממידת חסידות. כ"כ משנ"ב וכה"ח. וכ' הב"ח: שבדיעבד אם התפלל בלא אזור יצא. כ"כ א"ר.

משנ"ב בשם הזוהר: מי שמתפלל צריך לכסות ראשו ולסגור עיניו שלא יראה את השכינה.

ב.

"מאחר ויש לו מנסיים"

מ"א (ב): ה"ה אם הבגדים מונחים ממש על בטנו ומפסיקים בין הלב לערוה – ש"ד. כ"כ א"ר. כ"פ הרה"ג יעקב יוסף זצ"ל.

סעיף ג: הזכרת ה' וכניסה לבית הכנסת בגילוי ראש

סעיף ג: י"א [רי"ו] - שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה (ראה סימן ב/ו).

^ב. **וי"א** [הרי"ף] - שיש למחות שלא ליכנס בבהכ"נ בגלוי הראש.

✓ וכ' הב"י: כיון שיש מחלוקת אם מותר לברך בגילוי הראש סב"ל ונקטינן לחומרא.

^ב. הרי"ף: יש למחות במי שנכנס לבית הכנסת בגילוי הראש.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א.

"שאסור להוציא אזכרה מפיו"

מ"א (ג): משו"ע משמע שבלא אזכרה מותר

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

^א. כלבו(הר"ם): אין איסור ללכת בגילוי הראש, והוא רק מידת חסידות.

✓ ורי"ו כ' – דמ"מ אסור לברך בגילוי הראש.

מסכת סופרים: 'פוחח' הנראים כרעיו או בגדים פרומים או ראשו מגולה פורס על שמע. וי"א שראשו מגולה לא יפרס.

ללכת בגילו רא"ש. ומ"ש בסימן ב' שלא ילך ד"א בגלוי הראש היינו מדת חסידות (כמ"ש ב"י רי"ו). וכ' ביאור הלכה בשם הט"ז - בזמנינו אסור בכל מקום מדינא אפי' פחות מד"א.

ב. **"יש למחות שלא ליכנס"**

פמ"ג: ובבית הכנסת אף בפחות מד"א אסור, ולכן יזהר בשעת הנחת תפילין של ראש שלא יהיה ראשו מגולה.

סעיף ד: מה נחשב ככיסוי ראש

סעיף ד: כובעים, (קפיל"ה זלעז) הקלועים מקש - חשיבא כסוי, אבל הנחת יד על הראש לא חשיבא כסוי (דהראש והיד והגוף אחד ואין הגוף יכול לכסות עצמו). [תרומת הדשן]. **ואם אחר מניח ידו על ראשו של זה - משמע דחשיבא כסוי** [ב"י].

"הנחת יד על הראש לא חשיבא כיסוי"

מ"א (ד): רש"ל מתיר, ונ"ל דאין לסמוך עליו. והט"ז (סימן ח' ס"ק ג) הכריע - דלענין גילוי הראש כל היום, כיון שהוא ממדת חסידות, מהני הנחת ידו על ראשו. אבל בשעת תפלה והזכרת השם לא מהני. הב"ח: מיהו בית היד (השרוול) מהני לכיסוי כמו שאר בגד (אף לתפילה). כ"כ שכנה"ג ועולת תמיד.

❖ **שורשי הלכה (המקורות)**

תה"ד: כובעים הקלועים מקש - נחשבים כיסוי לראש המתפלל. אבל הנחת ידו על הראש לא חשוב כיסוי, משום שהיד והראש גוף אחד הם ואין הגוף יכול לכסות עצמו. כ' הב"י - דמשמע שאם אחר יניח ידו על ראשו של זה מהני.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

סעיף ה: לא יעמוד לתפילה באפונדתו, ולא יחף

סעיף ה: לא יעמוד באפונדתו (טלסק"ה זלעז) ולא בראש מגולה, ולא ברגלים מגולים, אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני הגדולים אלא בבתי רגלים [רמב"ם ה, ה].

ראוי לחבוש כובע כשמתפלל ולא כיפה. אמנם ילקוט יוסף - בשחרית מותר להתפלל עם כיפה שלא יפריע לתפילין.

בגדים מיוחדים

להתפלל בכפפות: אם אין דרכם לעמוד כן לפני אנשים גדולים - אסור (ב"ח, משנ"ב). ודווקא

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

"לא יעמוד באפונדתו"

רש"י פ' - חגורה ששמים בה כסף. והרמב"ם פירוש - בגד תחתון לספיגת הזיעה (גופיה). והפרישה פסק - ששניהם להלכה. משנ"ב: אין נכון להתפלל במעיל (ח"א), וכן

סימן צ"א

כן הוא מיוחד לכובע מהודק יפה (הלכות שלמה).

והוסיף ח"א: אין להתפלל עם פיג'מה או בגד תחתון. כ"כ משנ"ב. מ"מ חולה שקשה לו להתלבש יש להתיר. וכתב פסקי תשובות - פועלים במקום עבודתם שלובשים חלוק של עבודה, אף שהוא נקי - ראוי להקפיד לא להתפלל בחלוק זה זולת שעת אונס.

שלובש כפפות יקרות של גאוה, אבל אם עושה כן מחמת הקור - אין איסור (הלכות שלמה, הגרשז"א). ולכן אף יכול ללבוש מעיל וצעיף מחמת הקור אם עוזר לו בכוונה (באר משה). וכן מותר במגפיים וערדליים אם אינם מלוכלכים ואינם נמנעים לעמוד כך לפני גדולים (שו"ת משנת יוסף). מ"מ בניילון המכסה את הכובע בפני גשמים אסור, אלא אם

סעיף ו: להיות עטופים, חיבוק ידיים

סעיף ו: א. דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהם עטופים [רמב"ם תפילה ה, ה].
ב. הגה: ובעת זעם יס לחצק הידים נסעת התפלה כעצדא קמיה מאריה, ובעת שלום יס להתקסט צנגדים נאים להתפלל [שבת יא. ופרש"י]. [עיי' לקמן צהג].

סימן צ"ב: הנצרך לנקביו, ודין רוזיצה לתפלה ושאר הכנות לתפלה ובו י סעיפים

סעיפים א-ב: הנצרך לנקביו

סעיף א: א. היה צריך לנקביו - אל יתפלל, ואם התפלל תפלתו תועבה [ברכות כג.], וצריך לחזור ולהתפלל [רמב"ם].
ב. וה"מ שאינו יכול לעמוד עצמו שיעור הילוך פרסה (72 דקות), אבל אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה - יצא בדיעבד [שם א"ר זביד], אבל לכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחלה יפה [ת' רבנו יונה].

סימן צ"ב

ג. הגה: וכל הנכרך לנקציו אסור אפילו בדברי תורה, כל זמן שגופו משוקץ מן הנקצים [פמ"ג: היינו כ"ו שלא יכול להשהות עד פרסה]. [הגמ"י].

האלהים ואחז"ל אמר הקדוש ברוך הוא שמור נקיבך בשעה שאתה עומד בתפלה לפניי. משנ"ב: אבל לכתחילה - ר"ל אפילו יכול לעצור בעצמו יותר מפרסה כיון שהוא מרגיש בעצמו קצת שצריך לנקביו לא יתפלל. וכ"א"ר - שאפילו אם עי"ז שינקה את עצמו לא יהיה יוכל להתפלל עם הצבור אפ"ה טוב יותר להתפלל ביחידי בגוף נקי.

אם יעבור זמן תפילה

ב"ה כ' - שאפילו יעבור זמן התפלה אסור להתפלל עד שיפנה, אף שיכול להעמיד עצמו. אמנם המ"א(א) כ' - ול"נ דאם יעבור זמן תפילה אם יכול להעמיד עצמו עד פרסה יש לסמוך על הרי"ף שמתיר לכתחלה ביכול לעמוד עד פרסה.

"צריך לחזור להתפלל"

ח"א: דווקא תפילת י"ח, אבל בשאר ברכות א"צ לחזור. כ"כ חסד לאברהם, משנ"ב והבן א"ח.

"מתי צריך לחזור להתפלל"

כ' המ"א - רק לגדולים צריך לחזור להתפלל אבל לקטנים א"צ לחזור ולהתפלל. כ"כ מור וקציעה, הלק"ט, ערך השלחן בדעת בה"ג, מ"א(א) ומשנ"ב.

אבל א"ר כ' - שאף לקטנים צריכים לחזור להתפלל, וכ"מ משו"ע(צב.ב). כ"כ ת' הרשב"א, ת' הרמ"א, כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

ב.

"שיעור מהלך פרסה"

ביה"ל: אם שיער בעצמו שיוכל להעמיד עצמו שיעור פרסה, ומיד אחר התפילה (בתוך שיעור)

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ברכות(כג): ת"ר - הנצרך לנקביו אל יתפלל, ואם התפלל תפילתו תועבה.

עבר והתפלל

ב. רמב"ם - כיון שתפילתו תועבה צריך לחזור ולהתפלל. כ"פ המחב"ר, ס"ח, פר"ח ואחרונים. כ"פ שו"ע.

והתוס' - כיון שתפילתו תועבה לא מהני לחזור ולהתפלל, שהוא מעות לא יוכל לתקון.

ג. (שם): א"ר זביד - ל"ש אלא שאינו יכול לשהות עצמו אבל יכול תפילתו תפילה. עד כמה ישהה? עד פרסה.

להתפלל לכתחילה כשיכול להעמיד עצמו

עד פרסה

הרי"ף - גורס "ל"ש שאינו יכול לעמוד על עצמו, אבל יכול מותר, עד כמה? עד פרסה". הראש: משמע שאם יכול להעמיד עצמו מותר לכתחילה להתפלל. כ"כ כמה ראשונים (גרסת האשכול, שה"ל ועוד).

ד. אולם ת' רבנו יונה - דחו גרסת הרי"ף וגרסו כמו בגמרא שלנו "תפילתו תפילה", אבל לכתחילה אסור. כ"כ הרא"ש, רמב"ם, ועוד ראשונים (גרסת בה"ג, סידור רש"י). וכ"פ בשו"ע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אל יתפלל"

א.

משנ"ב(א): דכתיב הכון לקראת אלקיך ישראל וכתיב שמור רגליך כאשר תלך אל בית

סימן צ"ב

שזמן תפילה שעה, שחסידיים ראשונים היו מתפללים שעה. וכ' הפרישה – אף ששיעור תפילה מעט יותר מפרסה, לפי דבעינן לישב מעט לפני התפילה ומעט לאחריו מגיע הכל שיעור פרסה.

ג.

"אפילו בדברי תורה"

משנ"ב: אפילו אם אינו מתאוה כ"כ שיהא בו משום בל תשקצו כיון שאינו יכול לעמוד עצמו עד פרסה אסור. וכ' ב"י בשם תה"ד – שאם הוא ת"ח הנותן שיעור לרבים, ובאמצע נצרך לנקביו מותר להשהות עצמו, שבל תשקצו מדרבנן ומפני כבוד הבריות נדחה. וכן יכול לקיים מצוות מעשיות אף שגופו אינו נקי. כ"כ פמ"ג.

יצא לנקביו והוברר שלא יכל להעמיד עצמו עד פרסה – יצא בדיעבד. כ"כ משנ"ב.

"אבל לכתחילה לא יתפלל"

ביה"ל: ש"צ שהוצרך לנקביו לפני חזרת הש"צ, ויודע שיכול להעמיד עצמו שיעור פרסה – רשאי לומר החזרה, שיש לסמוך על הרי"ף המיקל אף לכתחילה להעמיד עצמו עד פרסה. ואף למחמירים יש להקל כאן משום כבוד הבריות. מ"מ אם לא יכול להעמיד עצמו עד פרסה, צ"ע! כ"כ כה"ח. וכן אם נזדמן לו לקרוא בס"ת כשעלה לבימה – פשוט שמותר לקרוא, וכ"ש אם נתעורר באמצע הקריאה שיכול לסיים.

"שיעור פרסה"

ב"ח: ומה שתיקנו שיעור פרסה דווקא, לפי

סעיף ב: א. אם באמצע תפלתו נתעורר לו תאוה - יעמיד עצמו עד שיגמור, ולא יפסיק. ואם בשעת ק"ש וברכותיה נתעורר, בין לקטנים בין לגדולים - קורא כדרכו [רשב"א].

ב. הגה ודוקא שאינו מתאוה כל כך לחית ציה משום בל תשקצו, אצל בלאו הכי, יותר טוב להפסיק (תשובת הרשב"א פסק דמותר, ותרומת הדשן סי' ט"ז פסק דאסור, וצריך לחלק כך), ואם רצה להרחיק ולהטיל מים, עושה [שם].

אצלו, בין לגדולים או לקטנים – אם יכול להעמיד עצמו קורא כדרכו, ואם רצה לפסוק להטיל מים רשאי.

ב. וד"מ – מתה"ד משמע שאסור להעמיד עצמו וצריך להפסיק, ואפשר שהרשב"א מיירי שאינו מתאוה כל כך שיהא בו משום 'בל תשקצו', אלא שאינו יכול להעמיד עצמו עד פרסה. וכ"פ הרמ"א כאן.

מ"מ המ"א – חולק על פירוש הד"מ בדעת הרשב"א. אלא דעת הרשב"א כל

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הרשב"א: אם לא היה צריך לנקביו כשהתחיל התפילה (היינו י"ח), ובאמצע תפלתו נתעורר אצלו תאוה – לא יפסיק אפילו מים שותתים על רגליו, וכ"ש אם יכול להעמיד עצמו עד שיגמור י"ח (והוא הרבה פחות משיעור פרסה). וכן הדין בגדולים כל שיכול להעמיד עצמו עד שיגמור י"ח – אינו פוסק. ואם באמצע ק"ש וברכותיה נתעורר

סימן צ"ב

אך לא יתחיל עניין אחר עד שיצא לנקביו.

היה באמצע ק"ש וברכותיה האם רשאי

גם להתפלל י"ח?

משנ"ב וביה"ל כ' – שלא רשאי להמשיך י"ח שהוא עניין אחר, אלא יפסיק בברכת 'אמת ויציב' ויתפנה, ואח"כ יסמוך גאולה לתפילה.

אבל מגר"ז משמע – שהכל עניין אחד ויגמור עד סוף י"ח, ואז יצא לנקביו.

ג. "להרחיק להטיל מים – עושה"

פמ"ג: אק"ש דלעיל מיניה קאי דתלוי ברצונו דאילו בתפילה אין רשאי לזוז ממקומו עד שיגמור. וכ' גר"ז שדווקא לקטנים (שלא לוקח הרבה זמן) יכול להפסיק אבל לגדולים לא יפסיק אף לא בק"ש וברכותיה. אלא אם כן מתאוה כ"כ שיש בו משום 'בל תשקצו' שאז מפסיק. כ"כ מש"ז. ואיש מצליח כ' – שלא דוקא קטנים אלא ה"ה גדולים יכול להפסיק, שהרי לפי מרן אף ששהה לגמור את כולה (בעשיית צרכיו) אינו חוזר בק"ש אלא למקום שפסק.

שיכול לגמור תפילתו והוא זמן קצר שיכול להעמיד עצמו עד שיגמור, אף שאין יכול להעמיד עצמו עד פרסה.

ויש לסמוך על הרשב"א (שאפילו יכול לשהות רק עד גמר תפילתו, כמה דקות, ימשיך). כ"פ א"ר, ר"ז, ח"א, בית עובד, בן א"ח, כה"ח מ"ב ועוד.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "באמצע תפלתו נתעורר לו תאוה"

מ"א(ב) בשם הרשב"א: מיירי שקודם התפלה בדק עצמו או שלא היה צריך לנקביו כלל לכך אף על פי שאח"כ נתעורר אפילו לגדולים אינו רשאי להפסיק באמצע. כ"כ משנ"ב.

"עד שיגמור"

משנ"ב וביה"ל: דווקא לגמור י"ח, אבל אסור להעמיד עצמו גם לקדושה לפי שהוא עניין אחר, אלא יצא לנקביו. וכן אם היה קורא פסד"ז, כשמגיע אחר ישתבח אסור לו להמשיך ברכו עד שיתפנה. וכן אם נמצא בקריאת התורה, הלל, מגילה, ברכת המזון – יכול לסיים, אף שלא יכול להעמיד עצמו עד פרסה,

סעיף ג: להסיר כיחו וניעו לפני התפילה

סעיף ג: צריך קודם תפלה להסיר כיחו (ליחה הנתלשת מהגוף) וניעו (ליחת החוטם) וכל דבר הטורדו [רמב"ם ד, י. ומברכות כ"ג].

סעיפים ד-ה: נטילת ידיים לפני תפילה

סעיף ד: צריך לרחוץ ידיו במים, אם יש לו (דוקא כשיודע שהם מלוכלכות), ואם אין לו - צריך לחזור אחריהם עד פרסה (דוקא שבודאי שימצא שם מים אבל בספק לא). והני מילי כשהוא הולך בדרך והמים נמצאים לפניו, אבל אם צריך לחזור לאחוריו למקום מים עד מיל (ולא עד בכלל) - חוזר, יותר ממיל - אינו חוזר (פרסה = 4 מיל, מיל =

סימן צ"ד: צריך לכוין נגד א"י, ודין הרוכב או

יושב בספינה ובו ט סעיפים

סעיפים א-ג: כיון התפילה

סעיף א: בקומו להתפלל: אם היה עומד בחו"ל - יחזיר פניו כנגד ארץ ישראל ויכוון גם לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים. היה עומד בא"י - יחזיר פניו כנגד ירושלים ויכוון גם למקדש ולבית קה"ק. היה עומד בירושלים - יחזיר פניו למקדש ויכוון ג"כ לבית קדשי הקדשים. היה עומד אחורי הכפורת - מחזיר פניו לכפורת [ברכוץ ל.].

למקום אחד.
אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: מאי קראה? "כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות" - תל שכל פיות פונים בו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אם היה עומד בחו"ל"

פרישה: פ"י כשעומד בחו"ל למזרחה של א"י יכוין פניו למערב שהוא כנגד א"י וכשעומד מצד מערב כמו במדינותינו יהפוך פניו למזרח וכן בכל הרוחות.
ויכוין - ר"ל יכוין לבו, שיחשוב בלבו ורעיונו כאלו הוא עומד במקדש.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ברכות(ל): היה עומד בחוץ לארץ - יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנאמר "והתפללו אליך דרך ארצם". היה עומד בארץ ישראל - יכוין את לבו כנגד ירושלים שנאמר "והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת". היה עומד בירושלים - יכוין את לבו כנגד בית המקדש שנאמר "והתפללו אל הבית הזה".

נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב, במערב מחזיר פניו למזרח, בדרום מחזיר פניו לצפון, בצפון מחזיר פניו לדרום, נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם

סעיף ב: אם מתפלל לרוח משאר רוחות יצדד פניו לצד א"י אם הוא בחו"ל,

ולירושלים אם הוא בא"י, ולמקדש, אם הוא בירושלים [ב"ב כה: וכפרוש מהרי"א הרוצה להחכים ידרם].

^בהגה - ואנו שמחזירים פנינו למזרח, מפני שאנו יושבים במערבה של א"י, ונמלא פנינו לא"י [תוס'].
^גאין עושים מקום הארון וכל התפלה נגד זריחת השמש ממז, כי זהו דרך המינים, רק

מכוונים נגד אמצע היום (שאז השמש נוטה קצת לדרום, כלומר מתפללים לדרום מזרח) (הג' אלפסי).
 ד. ומי שרצה לקיים אמרס: "הרואה להעשיר יצפין או להחכים ידריס", מכל מקום ילדד
 פניו למזרח [סמ"ג].

א. "לרוח משאר רוחות"

למה לא מתפלל כנגד א"י לגמרי?
 ■ מ"א (ב) כ' - דמיירי שמנהג המקום כך, או שהוא רוכב ע"ג בהמה. כ"כ גר"ז.
 ■ מאמ"ר כ' - שמתפלל לדרום שיחכים או לצפון שיעשיר.
 ■ נוה שלום כ' - שסיבה כל שהיא כגון שכבר התחיל כך.

"יצדד לצד ארץ ישראל"

כנה"ג: נהגו גם לקבוע ההיכל בבית הכנסת לצד מזרח, כדי שיפנו הקהל כנגד ההיכל (ת' הר"ש חקאן הלוי). ואפילו קבעו ההיכל בצד אחר יתפלל למזרח. כ"כ מ"א (ג), עולת תמיד, א"ר ועוד פוסקים. וכל פמ"ג - שאם אי אפשר לקבוע במזרח יקבע בדרום ולא למערב (שלא יהיה אחורי העם להיכל).

התחיל בטעות להתפלל למערב

- הט"ז כ' - שאז אי אפשר להטות למערב, מ"מ לא יעקור להתפלל למזרח באמצע י"ח. כ"כ א"ר ושכן הוא ברמב"ם ומשנ"ב. והא"ר כ' - שמ"מ טוב שיהפוך פניו לצפון/דרום דגם זה מקרי נגד א"י.
- ופמ"ג כ' - שבבית כנסת, דאושא מילתא יפסיק ויהפוך למזרח. כ"כ משנ"ב.
- ויד אליהו מלובלין - חולק על הט"ז מכל וכל, אם מתפלל למערב צריך לעקור רגליו ולהתפלל לצד מזרח (אף שהוא בביתו וכ"ש בבית הכנסת). כ"כ כה"ח בשם תיקוני הזוהר ואור לציון.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. תוס': נהגו במדינות אלו (אירופה) להתפלל לצד מזרח שהוא כיוון א"י. כ"כ או"ז, סמ"ג, רא"ש, והטור. וכ"פ הרמ"א.

ד. ב"ב(כה): אמר רבי יצחק - הרוצה שיחכים ידרים, ושיעשיר יצפין. וסימנין שלחן בצפון ומנורה בדרום.

ורבי יהושע בן לוי אמר - לעולם ידרים, שמתוך שמתחכם מתעשר, שנאמר: "אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד". והא רבי יהושע בן לוי אמר שכינה במערב? דמצדד אצדודי.

פרש"י: דמצדד אצדודי - מעט לצד דרום. היינו פניו למזרח והוא מצדד לדרום שיחכים.

✓ ומהרי"א וסמ"ג פירשו - המתפלל לדרום יטה פניו למזרח.

ב"י: כיון שמצינו שלצדד מהני, משם יש ללמוד שהמתפלל לצפון/דרום סגי שיצדד פניו למזרח. כ"פ סמ"ג. כ"פ השו"ע והרמ"א.

להלכה:

- רש"י - יעמוד ופניו למזרח ויצדד לצפון/דרום. כ"מ מת' הרשב"ץ, כ"פ הט"ז עדיף יותר להתפלל למזרח רק שיצדד לצפון/דרום. כ"ד מ"א, ומשנ"ב.
- והב"י כ' - שיעמוד לצפון/דרום ויצדד למזרח. כ"פ סמ"ג. כ"פ השו"ע והרמ"א. כ"כ פרישה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סימן צ"ד

פירוש: באמצע היום השמש נמצאת למעלה בצד דרום מזרח, ולצד זה מתפללים ולא למזרח ממש שהוא דרך המינים שם. וכן ה"ט"ז בשם הלבוש - שבארצות אלו (של הרמ"א) הם כנגד מערבית צפונית של א"י, ע"כ יעמידו ההיכל בכותל מזרחית כשהוא מוטה מזרחית דרומית, דהשתא מרוויח תרתי: א). שהוא כנגד א"י. ב). שאינו חוק הגויים שמשותחים לשמש. כ"כ מ"א.

ד. "הרובה להעשיר יכפין"

משנ"ב: ורש"י כ' הפוך, יעמוד למזרח ויצדד לצפון. וכ"כ פמ"ג - המנהג. ונכון הוא כדי שלא יהא חלוק בעמידתו מן הצבור (ט"ז).

אם קבעו ההיכל לצד דרום

שו"ת יד אליהו: יכול הוא להתפלל לצד מזרח (ולא כמו שמתפללים הציבור). וגדול אחד - חלק עליו שיתפלל לצד שהציבור מתפללים. כ"פ משנ"ב - כאותו גדול שיתפלל לדרום מ"מ יצדד לצד מזרח. כ"פ הלכה ברורה.

ואם קבעו ההיכל נגד כיון התפילה

שה"ל: אם קבעו ההיכל נגד כיון התפילה - ישנו כיון התפילה לכיון א"י אף שמפנים עורף להיכל. כ"כ שד"ח. כ"פ משנ"ב - שמ"מ יעשו בהסכמת כל הציבור שלא כ"א יתפלל לכיון אחר.

ג. "רק מכוונים נגד אמנע היום"

סעיף ג: מי שאינו יכול לכוון הרוחות - יכוון לבו לאביו שבשמים [ברכות ל].

שולחן של שלמה: אינו יכול לכוון - ונכון שבמצב זה שיהיה הגוף פונה לצד אחד ופניו יהיו מצודדים לצד אחר, שמרוויח בזה שני צדדים. כ"כ ביה"ל. אור לציון (ב עמוד סז): הנוסע באוניה או מטוס, אע"פ שמשנים כיון הנסיעה וקשה לדייק כיון י"ם, מ"מ אם יודע כיון נסיעתו הכללית יכוון אל י"ם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ברכות(ל): תנו רבנן - סומא ומי שאינו יכול לכיון את הרוחות יכוין לבו כנגד אביו שבשמים, שנאמר: "והתפללו אל ה'".

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סעיפים ד-ה: היה רוכב או מהלך

סעיף ד: ^א היה רוכב על החמור - אין צריך לירד ולהתפלל, אפילו אם יש לו מי שתופס חמורו, אלא מתפלל דרך הילוכו. וכן אם היה בספינה או ע"ג קרון, אם יוכל לעמוד - עומד. ואם לאו - יושב במקומו ומתפלל (בכ"ז יחזיר פניו לא"י אם אפשר לו). [ברכות ל].

ב. או אם היה הולך ברגליו - מתפלל דרך הילוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים, אפילו שלא במקום סכנה. כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד.

לבו ולא יוכל לכוין, והכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו ויישוב דעתו [ר"י]
לאפוקי ר' יונה].

ויש מחמירין לעמוד באבות, וראוי לחוש לדבריהם אם הוא שלא במקום סכנה
[ב"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ברכות(כח:): משנה - היה רוכב על החמור - ירד ויתפלל, ואם אינו יכול לירד - יחזיר את פניו, ואם אינו יכול להחזיר את פניו - יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים. היה מהלך בספינה או באסדא - יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים.

ברכות(ל:): תנו רבנן - היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה, אם יש לו מי שיאחז את חמורו - ירד למטה ויתפלל, ואם לאו - ישב במקומו ויתפלל.

ב. רבי אומר - בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו. ואמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי הלכה כרבי.

פרש"י: אין דעתו מיושבת - שקשה עליו עיכוב הדרך.

"לא ירד"

תוס' - אפילו שלא במקום סכנה א"צ לירד (כיון שאין דעתו מיושבת). כ"כ הרא"ש, מרדכי והרשב"א. לאפוקי הרב יוסף - דס"ל כשאינו במקום סכנה ירד ויתפלל (שרק במקום סכנה התירו להתפלל על החמור).

שם(ל:): השכים לישיב בקרון או ספינה מתפלל שם. **ב.** כ"פ הרמב"ם - וכן אם היה בספינה או ע"ג קרון, אם יוכל לעמוד עומד. ואם לאו - יושב במקומו ומתפלל.

ג. הרב יונה: המהלך ברגליו חייב לעמוד

להתפלל. **ב.** אבל ר"י כ' - שההולך בדרך א"צ לעמוד מדרכו, אלא מתפלל י"ח והולך, שאם יאחר הדרך אין דעתו מיושבת עליו. כ"ד התוס' הרא"ש והמרדכי.

ב"י: כשאפשר ראוי לעכב בהמתו באבות, מיהו במקום סכנה אף באבות א"צ לעכב.

הטעם שא"צ להתעכב

ב. רש"י והרא"ש - מפני שקשה בעניו העיכוב (ולא יוכל לכוון). ולפ"ז: אם הקדים השרייה וממתין להם צריך לירד ולהתפלל.

אבל רבנו יונה כ' - שטעמו שבירידה ועליה תתבלבל דעתו ומחשבתו ולא יוכל לכוון. ולפ"ז: אף שממתין לשרייה א"צ לירד.

ומסיים רבנו יונה - ל"נ שהכל לפי הדרך והמקום ולפי יראתו ויישוב דעתו. ב"י - דברים נכונים הם.

כ' מ"א (ו): שדעת שו"ע כרש"י שצריך לרדת להתפלל. כ"כ מקור חיים, מחה"ש וגר"ז, חס"ל, משנ"ב וכה"ת. לאפוקי א"ר שכ' - שאין הכרע בדברי שו"ע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לעמוד באבות"

ב"ח: בכל גוונא, אף בשיושב על בהמתו ראוי להחמיר, כיון שכוונה באבות מעכבת. והמ"א(ז) כ' - כשיושב על בהמתו והבהמה עומדת א"צ לרדת. ולכן ראוי להעמיד בהמתו באבות (ר' יונה). כ"פ א"ר, הלכה ברורה.